

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.1

Атаманова Н. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАНОВЛЕННЯ «НОВОГО КУРСУ» ПРЕЗИДЕНТА США Ф. РУЗВЕЛЬТА

FEATURES OF THE LEGAL BECOMING OF THE “NEW COURSE” OF PRESIDENT OF THE USA FRANKLIN ROOSEVELT

У статті розглядається великомасштабна програма «Нового курсу», розроблена Ф.Д. Рузвельтом, її особливості та структура, адже вона є прикладом однієї із найвідоміших і найефективніших реформ у світовій історії і залишається актуальною донині. Показано, як завдяки Рузвельту і його системі Америка вийшла з економічної прірви, відновила функціонування і змогла повернути колишнє лідерство.

Ключові слова: США, «Новий курс» Рузвельта, «Велика Депресія», ліберально-демократична орієнтація, державне централізоване планування і стимулювання економіки, антимонопольне законодавство, надвиробництво.

В статье рассматривается крупномасштабная программа «Нового курса», разработанная Ф.Д. Рузвельтом, ее особенности и структура, ведь она является примером одной из самых известных и эффективных реформ в мировой истории и остается актуальной донныне. Показано, как благодаря Рузвельту и его системе Америка вышла из экономической ямы, возобновила функционирование и смогла вернуть бывшее лидерство.

Ключевые слова: США, «Новый курс» Рузвельта, «Великая Депрессия», либерально-демократическая ориентация, государственное централизованное планирование и стимулирование экономики, антимонопольное законодательство, перепроизводство.

The large-scale program “The New course”, worked out by Franklin Roosevelt, is examined in the article, its features and structure, no doubt, it is the example of one of the known and effective reforms in world history and it remains actual to this day. It is shown, as due Franklin Roosevelt and his system America went out from economic pit, renewed functioning and able to turn former leadership.

Key words: USA, “New Deal” reforms of President Franklin Roosevelt, “Great Depression”, liberal-democratic orientation, centralized state planning and U.S. economy stimulus, overproduction.

Постановка проблеми. Початок ХХ століття ознаменувався для Сполучених Штатів Америки економічним зростанням зі стабільною економічною ситуацією. США були серед найбільш економічно благополучних країн, без особливих зусиль змогли виграти у Європи її титул світового економічного центру. Світові держави буквально розступалися перед економічним потенціалом цієї країни, тому що вона розвивалася швидше за всіх і більше всіх. Однією з причин такого вибухового успіху можна назвати її роль у Першій світовій війні. Як союзник країн Антанти вона поставляла їм своє озброєння і боєприпаси, тим самим отримуючи величезний прибуток. Також потрібно врахувати факт, що війна тільки побічно торкнулася берегів Америки – адже поки Євразія «перебувала у вогні», Америка розвивалася далі, поки Євразія намагалася відновитися після війни, Америка була вже на голову вище за всіх. Теорія «процвітання» (країни, що вічно процвітає) лягла в основу розвитку США в ті роки. Експорт, високе зростання промислового виробництва, великий запас виробленого капіталу, високоспеціалізована праця – все це вміщала в себе успішна економічна ситуація країни, а її перспективи були ще більш небесними, в яких не знаходилося місця дум-

кам про крах. Але історія повернулася таким чином, що у 1929 році вдарила світова економічна криза, яка не залишила без уваги і нашого світового лідера. Дефіцитний попит споживачів на товари і послуги призвів до порушення громадського відтворення, просто кажучи, вироблена маса товару залишалася нереалізованою, не знайшовши свого покупця. Це стало причиною банкрутства багатьох торгових підприємств, транспортних компаній, а також негативно позначилося на банках, промисловості та сільському господарстві. Падіння курсу змусило людей в найкоротші терміни переводити свої заощадження в більш стійкі активи – золото, щоб зменшити свої втрати. Безробіття росло в геометричній прогресії, заробітна плата впала більш ніж на 50%, населення голодувало, ситуація в країні погіршувалася все більше і більше. Мітинги, страйки вразили країну, люди обурювалися і нарікали, чому держава не вживає рішучих заходів щодо виходу із згубної для нації кризи. А ця статичність державних органів щодо дій з порятунку країни від повного краху пояснювалася тим, що вони припускали здатність економіки до автоматичного врегулювання. Глава країни Герберт Гувер, який вступив у 1929 році на пост президента, вважав, що країна може впоратися з кризою,

їй потрібно на це всього лише 60 днів, і обмежився лише введенням торгового протекціонізму. Але, на жаль, недалекоглядність тодішнього президента посилила становище держави, його обіцянка про швидке подолання кризи не була здійснена, і Америка ще більше впала в глибоку економічну депресію. У 1933 році на пост глави держави був обраний Франклін Делано Рузвельт, який на додачу до свого титулу отримав «важку спадщину». Бідність мільйонів людей загрожувала громадським вибухом. Створювалися фашистські й анархістські партії, активізувалася злочинність, мафія, що розбагатіла на чорному ринку спиртних напоїв в умовах «сухого закону», підгинала під себе цілі міста і підкуповувала державних мужів. Рузвельт бачить гостру потребу в радикальних заходах і робить широку програму, яку він називає «New Deal», або «Новий курс».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що великомасштабній програмі «Нового курсу», розробленій Ф.Д. Рузвельтом, приділяли увагу численні вітчизняні та закордонні науковці. До них можна віднести праці О. Ригіної [6], Б. Фолсома [8], В. Графського [3], М. Аксенова [2], тощо. Але в кожного з них своє бачення на зміни, що були проведені Ф. Рузвельтом. Так, історик Бертон Фолсом [8] розвінчує ідилічну легенду про Новий курс Франкліна Рузвельта – економічну політику, яка нібито врятувала капіталізм в умовах безпрецедентної всесвітньої економічної кризи. Згідно з Фолсомом, програми «Нового курсу» гальмували відновлення економіки, відрізняючись хаотичним плануванням і марнотратними державними витратами на тлі безпрецедентного підвищення податків. Автор аналізує реалізацію декількох найбільш масштабних і шкідливих програм: діяльність адміністрації відновлення національної промисловості, адміністрації регулювання сільського господарства, корпорації фінансування реконструкції і двох управлінь громадських робіт. Хоча інші вчені загалом підкреслюють переваги і заслуги Рузвельта на шляху перемін у США.

Мета статті полягає в тому, щоб висвітлити особливості правового становлення «Нового курсу» президента США Ф. Рузвельта.

Виклад основного матеріалу. Починаючи виклад нового курсу Ф.Д. Рузвельта, варто розділити його на кілька етапів.

1) перший етап «Нова угода» – «Новий курс»

Критикуючи перед виборами політику республіканців, Ф.Д. Рузвельт балотується від Демократичної партії і пропонує своїм виборцям багатогранну програму «нового курсу». Суть цієї угоди полягає в тому, що, якщо населення погоджується підтримувати державну владу, то вона, своєю чергою, обіцяє чинити тиск на великих капіталістів, щоб ті поділилися часткою своїх доходів з бідними людьми, які страждають від наслідків жорстокої кризи [1]. На противагу попередньому президенту США Герберту Гуверу Рузвельт підтримав державне регулювання економіки. Як він сам казав: «Для мене є безсумнівним те, що країна має серйозно змінитися

протягом життя одного покоління. Історія вчить, що нації, у яких це час від часу відбувається, позбавлені революції».

Основне завдання президента, як він сам вважав, уникнути громадського розриву, і з цим погодилися 23 млн співгромадян (з 40 млн), тих, хто проголосував за нього. Він вирішив втілити у реальність програму «ста днів», після якої нація заживе новим життям, кращим життям, без голоду і бідності.

Банківська і фінансова сфери

Першим етапом «Нового курсу» стали заходи, пов'язані з банківською і фінансовою сферами. По-перше, була введена заборона на вивезення золота за кордон, таким чином держава передбачала збільшити золоті резерви країни. Також був зупинений обмін банкнот на золото. Більше того, всі банки США були закриті, незважаючи на невдоволення багатьох політиків, які вимагали їх націоналізації. Але президент не схилився і незабаром вийшов «Надзвичайний закон про банки», що відродив отримання урядових кредитів з федеральної резервної системи, попри те, що це дозволялося тільки найбільшим банкам. Реконструктивна корпорація, заснована ще за президента Гувера, збільшила свої операції: сума позик досягла позначки в 6 млрд дол., що призвело до зміцнення банківської системи [2, с. 137]. Що стосується фінансових ресурсів, то держава відмовилася від золотого стандарту, вилучила золото з обігу і провела девальвацію долара, щоб збільшити їх приплив. Результатом цих перетворень стало збільшення промислового, а не позичкового капіталу через розподіл доходу в його бік. Ці зміни також сприятливо позначилися на кредитній сфері – зменшили заборгованість монополій уряду, збільшили експорт країни, зупинили численні банкрутства [8]. Держава також узаконює заходи захисту вкладів від ризику через біржові спекуляції і створює компанію, відповідальну за страхування банківських вкладів молодих акціонерів і вкладників.

Промислова сфера

Одним із найважливіших законів нової програми став «Закон про відновлення національної промисловості» 1933 року. Перший його розділ містив статті, пов'язані із заходами відновлення економіки країни і виведення її з тривалого спаду. Задля цієї мети держава передбачала йти шляхом встановлення правил конкуренції, зайнятості та найму.

Друга частина закону встановлювала структуру оподаткування та фонд громадських робіт. «Закон про відновлення національної промисловості» регламентував граничний рівень зростання цін, величину заробітної плати, тривалість робочого дня, а також встановлював товарні квоти, щоб уникнути значного зниження цін. Більше того, закон санкціонував об'єднання в профспілки робітників і дозволяв службовцям укладати колективний договір з підприємцями.

Безробіття

Оскільки одним із факторів, що спричиняв депресію, було безробіття, були придумані спеціальні трудові табори для молодих людей від 18 до 25 років.

Вони припускали деякі робочі місця, які були виділені для молоді, з метою збільшення робочої сили і трудового потенціалу країни. Такі табори стали дуже популярними, чисельність молодих людей, які перебували у них, могла сягати 250 тисяч осіб. Тут підопічні отримували безкоштовне харчування, житло, формений одяг та гроші у вигляді 1 долара на день [3]. Молодь очищала ліси, займалася лісонасадженням, ремонтувала дороги, тощо.

У 1933 році також прийнято закон про створення Управління долини Теннесі (ТВА). Для будівництва гребель і гідроелектростанції були необхідні тисячі робочих рук, але оскільки безробітних людей було дуже багато і навіть у надлишку, питання, хто займе ці робочі місця, не виникало. Також набрав чинності закон про Федеральну адміністрацію екстреної допомоги (ФЕРА), за яким 500 млн дол. були спрямовані на організацію громадських робіт влади і допомогу продовольством, одягом самотнім людям похилого віку, хворим, інвалідам та сиротам.

Сільське господарство

У 1933 році Конгрес приймає «Закон про регулювання сільського господарства» і створює Адміністрацію регулювання сільського господарства, мета якої – виконання запропонованих правил усіма фермерами. Держава домоглася підвищення цін на сільськогосподарську продукцію декількома способами. По-перше, вимагало скорочення числа посівних площ і поголів'я худоби. По-друге, за кожен незасіяний гектар фермеру надавалися компенсація і премія, які залучалися за рахунок податку на компанії, податку на борошно та податку на бавовняну пряжу.

«Сухий закон»

Ще одним заходом, хоча і менш важливим, але все ж дуже впливовим, є відміна «сухого закону» 1920 року. Цим кроком Рузвельт примножив свою популярність серед населення [4]. Ще будучи кандидатом на пост президента США він обіцяв дозволити вільний продаж спиртного і, дотримавши свого слова, домогся абсолютного результату. Крім того, скасування «сухого закону» позбавило мафію значної частки доходів, тим самим стримуючи її дії.

Сукупність заходів, вжитих Рузвельтом, оживила економіку, дозволила країні зупинити економічний спад у виробництві і домоглася його зростання. Однак при цьому рівень безробіття залишався стабільно високим, інфляція навіть зросла, а федеральна скарбниця виявилася фактично порожньою через реформи, пов'язані із фінансуванням і матеріальною допомогою. Американське суспільство було досі розділене, а службовці, які отримали право на об'єднання в профспілки, виступали на страйках. Все це стало стимулом почати нові заходи, які б зменшили вплив лівих сил у робітничому русі, а також вдосконалювали і перетворювали вже існуючі реформи. У 1935 році починається другий етап «Нового курсу» Ф.Д. Рузвельта [7].

2) другий етап «Нового курсу» «Національний закон про регулювання трудових відносин»

У ситуації, що склалася, уряд США мав повною мірою приділити увагу інтересам робітничого класу.

Організації робочих і службовців – Ліга об'єднаних фермерів, що виникли раніше, лякали своєю численністю, і Рузвельт розумів, що, якщо він не зможе задовольнити бажання бунтуючого робітничого класу, його реформістська система може закінчитися крахом [5]. Так, одним із нововведень був «Національний закон про регулювання трудових відносин», що остаточно закріпив право на страйки і будь-які інші способи боротьби за свої права, здійснювані мирним шляхом. Також цей закон передбачав допомогу, що надається державою, людям похилого віку та недієздатним людям, удовам і сиротам.

«Закон про соціальне забезпечення»

Цей закон систематизував пенсійні виплати та допомогу з безробіття. Пенсії встановлювалися з 65 років, а коло одержувачів, розміри і терміни виплат детерміновані законодавчим апаратом. Норми пенсійного забезпечення були єдині на всій території країни.

«Закон про справедливі умови праці»

Цей закон врегулював заробітну плату і робочі години. Встановлено мінімальну заробітну плату – 25 центів за годину, з підвищенням її до 40 центів у наступні 7 років. Максимальний робочий тиждень був встановлений в 44 години із подальшим скороченням протягом 3 років до 40 годин. Також була введена заборона на дитячу працю.

Житлове питання

Не залишено поза увагою і житлове будівництво. Уряд створює два нових органи – Федеральна будинкова адміністрація і Корпорація домовласників-позичальників. Важливість першої полягала в затвердженні державних стандартів якості житлового будівництва, другий же відповідав за підтримку і стимулювання іпотечного кредитування. За два перших роки після початку функціонування цих органів позики з іпотеки збільшилися з 10 до 30 років, а кількість громадян, що мали власне житло збільшилася з 40% до 66% населення [6].

Висновки. «По всій країні чоловіки і жінки, забуті в політичній філософії уряду, дивляться на нас, чекаючи вказівок, що їм робити, і справедливішого розподілу національних багатств. Я обіцяю новий курс для американського народу. Це не просто політична кампанія, це заклик до зброї», – з такими словами Ф.Д. Рузвельт вступає на пост президента США і починає програму «Новий курс», головна мета якої поставити країну на ноги після світової економічної кризи. Оцінюючи цю кампанію, необхідно підкреслити, що вона відповідала історичній епосі затвердження державно-монополістичного капіталізму і відображала тенденцію переходу США на стадію ГМК. Завдяки втручання держави в економіку країна змогла вибратися з кризи. За проведення політики «Нового курсу» Рузвельт залишився толерантний до всіх верств суспільства, врахував інтереси і зробив поступки робітникам і фермерам. Однак не можна сказати, що ця програма є переходом до соціалістичного планування, а саме приватна власність залишилася незмінною, не було націоналізовано жодного підприємства і банку.

Ще одним наслідком проведення цієї політики було зростання значущості великої буржуазії, вона мала вплив у всій економічній сфері, зачіпала промисловість, аграрний сектор і банківську систему. Концентрація виробництва і банків збільшилася, найбільш сприятливою програма була для груп монополістичного капіталу США.

Водночас не можна не зазначити, що програма «Новий курс» не була прийнята всіма громадянами країни. Так, похитнули вірність її постулатам прихильники старих методів антиробочого законодавства. Опозиція посилилася із послабленням економічної кризи, а це, своєю чергою, призвело до анулювання або порушення деяких законів. Амери-

канська Ліга свободи, наприклад, вимагала державного невтручання, зниження податків на великий капітал і перехід до жорсткого курсу стосовно трудящих.

В основному політика Рузвельта містить риси ліберально-реформістського варіанту розвитку державно-монополістичного капіталізму. Найважливішим інструментом став державний бюджет, який фінансував численні соціальні і політичні проекти. З плином часу «Новий курс» зайняв гідне місце серед ліберально-демократичних сил, завдяки чому в наступному переобранні Ф.Д. Рузвельт знову здобув перемогу і був обраний на пост президента на другий термін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александров В.В. Новейшая история стран Европы и Америки 1918–1945 гг. 3-е изд. М., 2010. 374 с.
2. Аксенова М. История XX века. Зарубежные страны. Новая сделка. № 1. 2012. С. 136–139.
3. Графский В.Г. Всеобщая история права и государства: Учебник для вузов. М.: Норма, 2014. 712 с.
4. Маркова А.Н. История мировой экономики. Хозяйственные реформы 1920–1990 гг. М.: ЮНИТИ, 2011. 687 с.
5. Макконнелл К.Р. Экономикс / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю. – М.: Республика, 2012. 815 с.
6. Ригіна О.М. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки: Новітній час (1914–2008 рр.): Курс лекцій. Дрогобич: Видавництво «Коло», 2011. 326 с.
7. Рузвельт Ф. Беседы у камина / пер. с англ. А.А. Шаракшанэ. URL: <http://sharakshane.narod.ru>.
8. Фолсом Б. Новый курс или кривая дорожка? Как экономическая политика Ф. Рузвельта продлила Великую депрессию; пер. с англ. А. Плисецкой под науч. ред. А. Куряева. М.: Мысль, 2012. 352 с.
9. Фураев В.К. Новейшая история зарубежных стран: Европа и Америка, 1917–1945 гг. 3-е изд. М., 2011. 512 с.